

Zondag 13 november 2022

Blaricum aan Tafel in de Dorpskerk (VI)

'Zij hebben Mozes en de Profeten'

Voorganger: ds. Jurjen Zeilstra

Inleiding

Er is een zekere troost te vinden in het feit dat, na al die ongelijkheid op aarde, de dood zelf geen onderscheid kent en rijk en arm gelijkelijk treft. Het definitieve karakter daarvan brengt de ware kloven aan het licht. De kloof in het leven die arm en rijk scheidde blijkt achteraf overbrugbaar te zijn, wat voor de kloof na de dood niet langer geldt. Dan is het: Gedane zaken nemen geen keer. Waar moet je dan te rade gaan? Bij Mozes en bij de Profeten. Dit is de zesde preek in de serie Blaricum aan Tafel in de Dorpskerk.

Schriftlezing Oude Testament: Leviticus 26, 1-17

Schriftlezing Brieven: 1 Korintiërs 10, 14-22

Schriftlezing Evangelie: Lucas 16, 19-31

Prediking

Gemeente van Christus,

in een oeroude vertelling wordt een schrijnende situatie onder woorden gebracht. Het is een triest verhaal over burenen die elkaar niet kennen en niet ontmoeten. Het is een verhaal van alle tijden. De een heeft niets, de ander alles. Hoe dat zo gekomen is, wordt aan ons niet uitgelegd. Dit is eenvoudigweg de status quo. Er zullen best redenen voor zijn. We worden niet allemaal met een gouden lepel in de mond geboren. We hebben niet allemaal dezelfde capaciteiten. En ook heeft iedereen natuurlijk zijn eigen verantwoordelijkheid. Tegelijk is dit waar: iedereen kan door een ramp worden getroffen. In ons levenslot ligt ook een zekere willekeur. 'Jedem das Seine,' dit werd het cynische opschrift boven de poort van het Nazi concentratiekamp Buchenwald, vlakbij de fraaie cultuurstad Weimar.¹ Twee werelden op een steenworp afstand waren het, die elkaar niet raakten.

Voor de rijke man is het iedere dag feest, maar hij krijgt van de evangelist geen naam.² De ander heet Lazarus. Dat is een prachtige naam, 'God komt te hulp', maar veel is daarvan niet te merken. Deze Lazarus lijkt door God te zijn overgelaten aan zijn miserabel lot. Hoe diep ben je gezonken als het slechts de honden zijn, onreine dieren in het oude Oosten, maar wel wezens die het onderscheid tussen rijk en arm niet kennen, die je wonden komen verzorgen met hun tong?

Betreft de kern van het verhaal oorspronkelijk een oud Egyptisch sprookje of is het afgeleid van een Griekse mythe? Ook in het oude Jodendom bestonden vergelijkbare vertellingen, evenals trouwens in de Grieks-Romeinse wijsheidsliteratuur.³ Het kan ook grotendeels een bestaand volksverhaal zijn geweest, in omloop in de tijd van Jezus, dat in het Lucasevangelie wordt verwerkt en aangepast. Is het misschien voor Jezus zelf de basis voor een van zijn gelijkenissen geweest?⁴ Wij weten het niet precies. Het verhaal van de rijke man en de arme Lazarus is en blijft ook vandaag een vreemd, maar op een bepaalde manier verassend actueel verhaal van omkering en waarschuwing. Immers, wat de oorsprong ook is, een verhaal over de doden richt zich tot de levenden.

Het gaat, als je er goed over nadenkt, natuurlijk niet zozeer over twee concrete mannen. Het gaat over twee werelden. Dat zijn werelden die elkaar niet raken. Zij raken niet alleen elkaar fysiek niet. Zij raken elkaar niet als het gaat om de beleving en om de mentaliteit. De rijke man en de arme Lazarus leven volstrekt langs elkaar heen. De tafel van de rijke is exclusief. Lazarus heeft helemaal geen tafel. Hij verblijft aan de poort en binnen komt hij niet. En om die impasse zomaar te doorbreken, dat lukt geen enkel mens, behalve, heel misschien met behulp van Mozes en de

¹ Vertaling van het latijn *suum cuique.*, ieder het zijne, dat wil zeggen: ieder (ontvangt) wat hem toekomt.

² In de christelijke traditie is zijn naam geworden Dives (latijn voor 'de rijke').

³ Bovon, F., *Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament, III/3, Das Evangelium nach Lukas (Lk 15,1-19,27)*, Neukirchen-Vluyn 2001, 105-130, i.z. 113-115.

⁴ Typische aspecten als een inleiding en/of situering met Jezus als spreker en een conclusie en of opdracht ontbreken. Bovon, 112. Of het moet zijn dat het opschrift uit Lucas 16,1a ook voor vers 19 geldt: 'Hij [Jezus] richtte zich ook tot zijn leerlingen:'. In vers 16 is ook spraken van de Wet en de Profeten.

Profeten, door hen te beluisteren en na te volgen. Dat is onmisbaar. Daar kan een heilzame schok vanuit gaan. Zij staan immers symbool voor gerechtigheid en belofte. Dat kan iedere dag, zolang je het leven hebt. Maar na onze dood is het daarvoor te laat.

Deze geschiedenis begint in feite met het einde: de dood. Eindelijk gebeurt er wat op aarde niet kon, de rijke man en Lazarus delen in hetzelfde lot. Nooit hebben zij tijdens hun leven ergens in gedeeld, maar nu wel: zij sterven beiden en gaan in tot het rijk van de dood.⁵ Hoe gelijk ook, de verteller weet: Wat daarna komt, dat is voor de één een heel andere ervaring te dan voor de ander. In de onderwereld is het voor het eerst dat de rijke de arme *ziet* staan. Waren op aarde zijn ogen verblind en gesloten, nu pas gaan ze open en hij beseft tot zijn schrik dat er iets in zijn leven op aarde vreselijk is misgegaan. Wat heeft de rijke eigenlijk verkeerd gedaan? Typerend voor dit type beschrijvende vertelling is dat er geen expliciete aanklacht wordt geformuleerd. Het enige is dat de aardse weelde van de rijke wordt beschreven in termen van luxe. Dat moet voor de lezer genoeg zijn. Die weelde was exclusief. De rijke heeft, waarschijnlijk zelfs zonder het te beseffen, met zijn rug naar de arme toe geleefd. Zijn tafel was niet gastvrij. Opmerksaamheid wat betreft het onfortuinlijk lot van de ander ontbrak.

Maar zoals het verhaal wil, is de oproep van de rijke aan Abraham om zijn lijden na de dood te verzachten, tevergeefs. Gedane zaken nemen nu geen keer. De dood brengt een definitieve scheiding. Aan de kloof die de rijke en Lazarus tijdens hun leven van elkaar scheidde, was kennelijk wel iets te doen geweest. Deze kloof was te overbruggen, maar is nu overgegaan in een nieuwe, onherroepelijke, kloof, van enerzijds barmhartigheid en anderzijds vergelding. Lazarus rust als een rechtvaardige aan het hart van Abraham, de vader van alle gelovigen, die in zijn geloof rechtvaardiging vond.⁶ Daar hoort hij thuis. Abraham, dat is voor Joden de beschermheer der rechtvaardigen. Maar hij die op aarde rijk was lijdt in de onderwereld een pijn waarvoor hij, op zijn beurt, geen verzachting kan vinden.

Let wel, dit verhaal is niet bedoeld als een letterlijke beschrijving van de werkelijkheid, of een objectief vaststelbare toestand. De voorstelling van een onderwereld waarin de aardse daden van een mens werden vergolden in beloning en straf, werd in de tijd dat Lucas schrijft algemeen gedeeld in het hele Middellandse Zeegebied, maar dat is nooit een kwestie van kennis geweest. Een dergelijke voorstelling van zaken is inhoudelijk en ethisch van aard en berust op geloofsvertrouwen. Onze cultuur is dat vertrouwen in religieuze zin volkomen kwijt. Wij wanen ons, in onze wetenschappelijk onderbouwde overtuiging, dat alleen wat tastbaar is echt is en werkelijk bestaat, in feite onkwetsbaar als het om retributie gaat. Of dat inhoudelijk klopt, dat staat nog te bezien, in een wereld die bij gebrek aan een hemel, de hel als vanzelf naar zich heeft toe getrokken. Wij willen alles hier en nu en wel onmiddellijk en dat heeft op den duur onherstelbare schade tot gevolg.

⁵ Grieks: 'en tooi hadij', dat betekent: in de Hades. Dat is in Hellenistische taal de onderwereld, het rijk van de doden. Voor de middeleeuwen was de gelijkheid van de doden in een streng hiërarchische wereld een troostrijke gedachte vaak uitgebeeld in de 'dance macabre'. De dood is de grote gelijkmaker die allen meevoert, van de koning en de bisschop tot de armste bedelaar.

⁶ Genesis 15,6.

Drie keer doet de rijke man aan Abraham een verzoek. Drie keer is het tevergeefs. Nee, Lazarus kan de rijke in de onderwereld niet komen verzorgen. Nee, Lazarus kan de vijf broers die nog op aarde leven niet gaan waarschuwen. Nee, als zij niet hebben willen luisteren naar Mozes en de Profeten, zullen zij zich zelfs niet bekeren als er iemand opstaat uit de dood. Het getuigenis ten leven van de leefregels van God en van het woord der profeten moet genoeg zijn voor ieder die werkelijk horen wil. Trouwens, die broers zijn niet zomaar met z'n vijven. Zou dat getal niet uitdrukken dat zij, met z'n vijven als zij zijn, samen toch in staat zijn zelf de Vijf Boeken van Mozes, dat is de Torah, de kern van het Oude Testament, met al z'n verhalen rondom de wet van God tot zich te nemen. Zouden zij echt niet in staat zijn om die te interpreteren en toe te passen in de praktijk? Toegegeven, het zijn naar de letter vaak knoestige, ouderwetse, en weerbarstige woorden, die bevroegd willen worden en die ons bevragen. We hebben ze vandaag weer gehoord. Maar vaak gaat het niet om de letter, maar de geest en de actuele toepassing. Het is moeilijk, maar de broers, ze kunnen het, maar willen ze het ook? Wij kunnen het, maar willen we het ook?

In de vroege kerk werd, als er over het Avondmaal werd gesproken, het element van de keuze benadrukt. Dat wil zeggen dat er een belangrijk aspect is met betrekking van geloofsvertrouwen, dat niet zozeer een zaak is van bewijs of van niet te weerleggen overtuiging, maar van toewijding en de wil. Ik wil geloven. Ik wil vorm geven aan mijn Godsvertrouwen. Ik heb gekozen voor de kerk. Ik ben mij ervan bewust dat ik deel uitmaakt van het levende lichaam van Christus op aarde. Nu komt het op commitment aan. Als Paulus schrijft aan de gemeente van Korinthe dan roept hij de gelovigen op om de consequenties te trekken en zich niet langer in te laten met de wereldse praktijken, ook al stellen die demonen niets voor. 'Omdat het één brood is zijn wij, hoewel met velen, één lichaam, want wij hebben allen deel aan dat ene brood.'⁷

Na het pleidooi van de rijke voor zijn vijf nog in leven zijnde broeders op aarde, die hij wil laten waarschuwen, komt er in het verhaal nog een derde kloof aan het licht. Dat is de kloof tussen mensen die midden in het leven staan enerzijds en anderzijds hen die in het licht van de eeuwigheid terugzien op hun aardse leven en die in dat perspectief kunnen benoemen wat werkelijk van waarde is geweest. Maar Abraham weet dat zelfs een opstanding uit de dood de broeders niet tot inzicht zal brengen. Zonder twijfel heeft de jonge kerk hierbij gedacht aan het getuigenis van de opgestane Jezus Christus en heeft beseft dat zelfs daarmee de wereld niet wezenlijk veranderd werd. Geloofsvertrouwen is geen kwestie van een sluitend bewijs, maar van verlangen en ontvankelijkheid.

Vader Abraham spreekt de rijke aan als zijn kind. Is het uit liefde of uit mededogen? De aartsvader roept de rijke op zich te herinneren hoe goed hij het op aarde heeft gehad. Het was hem voluit gegund, maar wel als een zegen om te delen. Nu heeft hij zijn deel van het goede reeds opgesoupeerd. In het verhaal klinkt het als een simpel recht trekken in het kader van gerechtigheid leven en doden als één geheel betreffende, als een soort economie van de eeuwigheid. Zo gedacht is het alleen maar logisch dat Lazarus nu in het hiernamaals met het goede wordt getroost en de

⁷ 1 Korintiërs 10,17.

rijke nu het kwade ontvangt. Zo wordt de lezer aangespoord tot gerechtigheid hier en nu.

Een verhaal over doden richt zich tot de levenden. De hele vertelling van de rijke man en de arme Lazarus doet juist dit! Hebben niet ook wij Mozes en de Profeten tot onze beschikking? De eerste schriftlezing wilde waarschuwen, maar bevatte ook een zegenrijke belofte van samen genieten. U en ik, wij weten, dat het zo gemakkelijk echt niet is om ons leven in de praktijk daarnaar te richten. Ook wij leven in gesloten werelden vaak aan elkaar voorbij. Lazarus ligt bij ons niet aan het tuinhek. Hoewel? Het is druk bij de hekken van Ter Apel. Het is niet nodig de hele wereld op je nek te nemen. Er is nu eenmaal op deze aarde een wet van behoud van ellende. Waar het om gaat is die ene Lazarus te zien, die staat op jouw levensweg. Amen.

Uitzending en zegen

Gaan jullie vanhier,
doe het dragende de zegen van de allerhoogste,
die niet verbonden is met status of rijkdom,
maar die in staat stelt tot het ontvangen én
het schenken van zegen, in woord en daad.

De genade van onze Heer Jezus Christus,
de liefde van God,
de verbondenheid met de heilige geest
is met jullie allemaal.

Afbeelding voorzijde: De rijke en Lazarus, het gevaar van rijkdom, olieverf op canvas, James B. Janknegt, 2011

